

Adabiyotimizning Yirik Vakillaridan Bo'lgan Berdaq Asarlarining Talqini Va Tahlili Talaba Yoshlarning Ma'naviy Saviyasini Oshirishdagi O'rni

Akbarova Muruvvat Sobirovna

PHONE: +998946620904

E-MAIL: muruvvat0904@mail.com

*Toshkent pediatriya tibbiyot instituti
Farmakologiya va fiziologiya kafedrası
assistenti*

ABSTRACT: *The educational importance of studying his friends in the literature of the Karakalpak people.*

KEYWORDS: *people, justice, disgrace, truth.*

INTRODUCTION

Qoraqalpoq xalqi adabiyoti tarixda juda murakkab jarayonni bosib o'tgan adib Berdaq serqirra ijod qilgan vakillaridan xisoblanadi. Asosan, ko'chmanchilik asosida chorvachilik bilan shug'ullangan qoraqalpoqlar uzoq asrlarlik hayotini jabru-stamlarni boshidan kechirdi. Ular goh Buxoro, goh Xiva xonliklari tarkibiga kirgan joylarda istiqomat qilgan. O'zlarining milliy davlatlari faqat XX asrdagina vujudga keldi. Qoraqalpoq xalqining yozuviga asosan XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab ega bo'lgan edi. Shuning uchun ularning adabiyoti tarixi asosan xalq og'zaki ijodi janrlari bilan bo'lgan ertak, qo'shiq va dostonlardan iboratdir. Qoraqalpoq xalqining "Qirq qiz", "Alpomish", "Er qo'shay", "Mast podsho", "Shahriyor" singari dostonlari xalq orasida juda mashhur bo'lib Qoraqalpoq xalqining og'zaki ijodi boyligidan dalolatdir. Qolaversa o'zbek adabiyotining O'rta Osiyo xalqlari og'zaki ijodida mashhur bo'lgan "Oshiq G'arib", "Yusuf va Zulayxo", "Oshiq Xamro", "Toxir va Zuxro", "Yusuf Axmad" kabi dostonlar ham qoraqalpoq xalqi orasida keng tarqalgan. Adabiyotimizdagi bu dostonlarning deyarli barchasida vatanparvarlik, xalqparvarlik talqinlari yetakchi o'rinni egallaydi. Bu g'oya ayniqsa "Qirq qiz" dostonida ko'zga yaqqol tashlanadi. Dostonda hikoya qilinishicha, sarkarda Guloyim qirq qiz va xalq bilan birgalikda Eron shohi Nodirshoxga hamda qalmoq xoni Surtayga qarshi jang qilib, mardlik va qahramonlik namunasini ko'rsatadilar.

Qoraqalpoq xalq og'zaki ijodida turli mavzudagi qo'shiqlar ko'p uchraydi. Shulardan eng ko'p tarqalgani «jaydari qo'shiq» deb ataladigan turidir. Bu qo'shiqlar xalq hayotining turli tomonlarini qamrab olgan bo'lib, sodda, tushunarli qilib aytilgan. Ayniqsa yoshlar orasida ko'proq tarqalgan bo'lib, unda sevgi – muhabbat mavzusi yetakchilik qiladi. Yuqoridagi kabi yuksak shakildagi vatanparvarlik va xalqqa xizmat qilish kabi yuksak mavzudagi ijodni qoraqalpoqning buyuk yozuvchisi bo'lgan Berdaq ijodida xam kuzatish mumkin.

Berdaq "Axmoq podsho" nomli dostonida zolim xonlarni qattiq tanqid ostiga olib adolatsiz xonlarni va beklarni qoralaydi. Ahmoq podsho asari orqali Qoraqalpoq xalqining barcha muammolarini va butun dunyodagi insoniylik tushunchalari bo'lgan vatanparvarlik, adolatlilik, kabi g'oyalarni ulug'lanishini o'zining asari talqinida yoritgan.

Asarning mazmuni quydagicha: Asarda Ahmoq podsho uzoq vaqt farzand ko'rmaydi. Keyin uning Gulim ismli xotini qizli bo'ladi. Podsho esa bundan g'azablanib, xotini va qizini yo'q qilishni buyuradi. Dono

cho'ri ayol Zoraning tadbirkorligi tufayli Gulim va Gulzor omon qoladi. Podshoning qizi Gulzor ulg'aygach, otasini borib ko'radi. Axmoq podsho esa o'z qiziga oshiq bo'lib qoladi. Qizi podsho taklifini rad etgach, uni itlarga talatib o'ldirishni buyuradi. Eng vahshiy itlar ham qizga yaqinlashmaydi. Aksincha, itlar tilga kirib, podshoni qarg'aydi. Gulzor uzoq vaqt podsho ko'zidan yashirinish maqsadida o'rmonga chiqib yashay boshlaydi. Keyin esa kelib Axmoq podshoni o'ldiradi.

Asarning mazmunidan ham ko'rinib turibdiki, xalq boshiga kelayotgan kulfatlarga Axmoq podsholarga o'xshash zolim va benomus hukmdorlar sababchi ekanligi xatto o'z qilmishidan afsuslanmaydigan zolimlar xorlikda o'lishi bilan yakunlanadi. Xullas, qoraqalpoq xalq klassik adabiyoti kechroq yozma adabiyotga ega bo'lgan bo'lsada, unda xalq hayotini haqqoniy aks ettiruvchi bir qancha asarlar yaratildi. Bu yaratilishda yuksak darajada etirof etiluvchi Berdaq kata axamiyat kasb etadi. Qoraqalpoq adabiyotning paydo bo'lishi va shakllanishida xalq og'zaki ijodining roli katta bo'lsa uni yozilishida birinchiliklar qatorida Berdaq ham o'z munosib xissasini qo'shgan adib xisoblanadi. Ko'pgina qo'shiqlar, latifalar, masallar, ertaklar, dostonlar qoraqalpoq xalqi shoirlari tomonidan kuyga solinib ijro etilishida ham Berdaqning o'rni beqiyosdir.

Xalq shoiri ham san'atkor, ham yozuvchi sifatida mashhur bo'lgan Berdaq doimo xalq xurmatida bo'lgan. Ikkinchidan, qoraqalpoq yozma adabiyotining shakllanishida bevosita o'zbek adabiyotining roli katta bo'lgan. O'zbek xalqi bilan yonma-yon yashagan qoraqalpoq xalqi madaniyatining vakillaridan bo'lgan Berdaq ham Buxoro va Xiva madrasalarida o'qigani boradi, ammo iqtisodiy va siyosiy jarayonlar Berdaq madrasada taxsil olishdan to'sadi.

Qoraqalpoq adabiyotida birinchilar qatorida bo'lib bahshichilik jaroyonlarini kuyga solib ijod qilgan shoir Berdaq ko'plab ijod jarayonlarini xalqning turmish jarayonlaridan olib yozgan. Berdaq ijodidagi barcha jarayonlarni xalq bilan hamohang tarzda yaratgan shoirni adib sifatida o'rganamiz.

Berdaqning asarlari ham og'zaki, ham yozma shaklda xalq orasida ommalashib tarqalgan. U Qoraqalpoq dostonchiligining yirik vakillaridan bo'lib, repertuarida «Axmoq podsho», dostoni xalqni extromiga sabab bo'lgan. Kambag'al xalqning og'ir turmushi haqidagi sheri «Xalq uchun», «Soliq», singari she'rlarni yozib o'zining zamonasidagi ochko'z xonlarni beklarni tanqidiy shaklda qo'rqmasdan yozaolgan buyuk istedod egasidir. Berdaqning Axmoq podsho dostonida ochko'z podshoni va yon atrofidagi poraxo'r amaldorlar, turli tovlamachilarni fosh qilingan. Xotin-qizlar ozodligi mavzusiga xam daxildorlik ayni shu dostonida she'rida yoritilib berilgan. Shu bilan birga bu she'riy dostonida ko'p xotinlilik kabi illatlar qattiq tanqid qilinadi. Berdaq yozgan illatlar bugungi zamonamizda ham mavjud va bu illatlarga birgalikda birlashib kurashish lozimligini Berdaq asarlari orqali xalqimizga va yosh avlod vakillari bo'gan talabalarga xam yetkizish muhim ahamiyatga ega.

REFERENCES

1. "Ma'naviyat yulduzlari" (Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, Toshkent, 1999 yil) kitobidan olindi.
2. Davkarayev N. Ocherki po istorii dorevoluyusionnoy karakalpakskoy literatur?. T., 1959.
3. Nurmuxammedov M. Qoraqalpoq adabiyoti tarixi. T. 1978.
4. Tojiboyev A. Sir qo'shiqlari. T. 1970.
5. Berdaq. Tanlangan asarlar. T. 1978.
6. Kaipberganov T. Gumroxlar. Roman. T., 1978.
7. <http://www.samdu.uz/>
8. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Berdag>